

גבולות היחידה: פרק כ"א פסוקים ט"ו-י"ז

נושא היחידה: דיני בכורה

מספר שיעורים: 1

כתב: יאיר לבני

הסבר כללי:

בשיעור זה, נלמד את דיני הבכורה - מה מקבל בן בכור, ומה קורה במקרה של שתי נשים - אחת אהובה ואחת שנואה. נשים לב לסמיכות הפרשיות - לכך שפרשייה זו באה לאחר פרשיית אשת יפת תואר.

פתיחה:

בפתיחת השיעור, נציין שיש ביחידה זו מילים מאותה משפחה המופיעות מספר פעמים. נבקש מהתלמידים למצוא מילים אלו, ונרשום אותן על הלוח: בכור, לבכר, בכור, בכור, בכורה.

כאשר נמצא חזרה של מילה או של משפחת מילים, נלמד מכך על הנושא של היחידה. זה נקרא "מילה מנחה". ומכאן שהנושא של יחידה זו הוא בן בכור.

נבאר במספר מילים את מעמד הבכור ביהדות (הבכורות מוקדשים לה', יש לפדות אותם, הם היו אמורים לעבוד במשכן, אך חטאו בעגל והוחלפו על ידי הלויים). זה חשוב, כדי למנוע הרגשה לא טובה אצל ילדים והרגשת גאווה אצל בכורים: אם האב צריך לתת פי שניים למישהו שממילא מוקדש לה', אז זה מעמיד הכול באור אחר.

עיון בפסוקים:

נקרא יחד את פסוק ט"ו, ולאחר שנסביר אותו, נדגיש כי המקרה המתואר כאן, מתואר על רקע של ימי התנ"ך, שבהם נישואים לשתי נשים היו דבר מצוי ואורח החיים הרגיל. מאחר ש"משפט הבכורה" הוא לזכות את הבכור בחלק נוסף, התורה נותנת דוגמה מצויה למצב שבו אדם יעדיף את הבן הצעיר יותר, וכדוגמה - בן של אישה שנייה בימי קדם, שאז היו נוצרים פער והעדפה ביניהם.

נסביר: לבן בכור מגיע לקבל בירושה פי שניים משאר האחים. למשל, אם יש לאבא בית ששווה 100,000 ₪, והוא מוכר אותו - אם יש לו ארבעה בנים, מחלקים את הירושה

לחמישה חלקים, כך שהבן הבכור מקבל שני חלקים. וכך, אם כל בן מקבל 20,000 ₪, אזי הבן הבכור יקבל מבית זה 40,000 ₪.

וכאן הבן הבכור שייך לאישה השנואה, והאב אינו רוצה לתת לו פי שניים, אז מה עושים?

פסוקים ט"ז-י"ז:

המורה קורא ומסביר: האבא לא יוכל לבכר¹ (=להעדיף, לבחור) את הבן של האישה האהובה, ויהיה חייב לתת פי שניים לבן הבכור - לבן של האישה השנואה.

מהמשך פסוק י"ז, לומדים חז"ל לגבי ירושה: "בכל אשר ימצא לו" - הזכות של הבכור לקבל פי שניים היא רק בנכסים שקיימים (מצויים) כעת לאבא, אבל אם יש אדם שחייב כסף לאבא, והוא מחזיר אותו אחרי שהאבא מת, מכיוון שהכסף הזה לא היה מצוי אצל האבא כשהוא נפטר, לא חל עליו דין הבכורה, והוא מתחלק שווה בשווה בין כל האחים.

הצעות להמחשה:

נשאל את התלמידים, האם הם מכירים מקרים בתורה של בן בכור, או של העדפת בן מסוים.

הבכורה של יעקב ועשיו – בעקבות הסיפור, התפתח הסיפור בין יעקב ועשיו. יוסף ואחיו – סיפור שעליו אומרים חז"ל, שאדם לא ישנה בן מסוים בין הבנים, כי יעקב העדיף את יוסף, וזה גרם בסופו של דבר למכירת יוסף למצרים (אף שיוסף היה בכור לאמו).

אפרים ומנשה - העדפת אפרים על פני מנשה הבכור. יש לציין שהעדפה זו לא גרמה למריבה.

(חשוב לציין שבדוגמאות אלו, אנו לא באים לשפוט את אבותינו או לומר מה היה טוב או לא טוב אצלם, אלא לציין מקרים בתורה שבהם אנו נתקלים בסיפורים על בן בכור או על העדפת בן אחד מתוך שאר הבנים.)

מסרים והפנמה:

1. **סמיכות הפרשיות** - מתוך סמיכות הפרשיות, נבין את המצב הלא בריא של הפסוקים שלנו: בגלל אשת יפת תואר, נוצר מצב של בן האהובה ובן השנואה. כל המצב המתואר בקטע הזה אינו מצב משפחתי בריא, כי העדפת ילד על פני אחיו היא הרת אסון.

¹ אפשר להעיר ולחבר לפסוק על הבל, שהביא 'מבכורות צאנו ומחלביהן' - בכורות צאנו – החלקים המובחרים, ולא דווקא הבכורות בצאן. ומכאן גם נבין שהסיבה לכך שהבן הראשון מקבל פי שניים, היא שהוא המובחר. העובדה שהוא נולד ראשון, אינה מקנה לו סתם כך את הזכות. במדבר ג', י"ג, ניתן למצוא הסבר לכך שהבכור זכאי לפי שניים. זה בכלל לא קשור למה שהאב מרגיש כלפי אותו בן, אלא לכך שהבכורות מוקדשים לה',

2. חשיבותו של הבכור - נשים לב לחשיבותו של הבכור - הבן הראשון של האבא.
התורה ייחסה לו מעמד חשוב - גם אם הוא בן של אישה שנואה, כבודו וזכויותיו במקומם עומדים. ראוי לציין שלא סתם הבכור מקבל מעמד כזה.

הבן הבכור הוא בדרך כלל יד ימינם של הוריו, ממשיך דרכם, מוכן לעזור בכל מה שצריך, נותן דוגמה חיובית לאחיו, נותן כתף בתחזוקת ותפעול הבית. (בסיפור של עשיו ויעקב, עשיו בז לאחריות ולמחויבות שבבכורה, ולכן הוא מוכר אותה.)

ואמנם, כפי שצינו, לא בגלל דברים אלו קיבל הבכור את מעמדו, אבל כעת, כשיש לו מעמד שכזה, ראוי לו לבכור שיתפקד ויהיה לעזר כמו שבן בכור ראוי להיות.

סיכום:

למדנו ביחידה זו על מעלתו של הבכור, ועל החיוב של האב לתת לבכור פי שניים.

מכיוון שדיברנו על הבכור, על מעלתו ועל מה שהוא מקבל,

נשאל בכיתה: מי מהתלמידים בכורות?

האם זה נותן להם יותר עבודה, יותר אחריות?

ומהצד השני, כיצד התלמידים שאינם בכורות, רואים את אחיהם? (חשוב לשים דגש על כך שאחריות האח הבכור אינה באה לפטור את האחים הצעירים מעזרה...)

במצוות כיבוד אב ואם, דורשים חז"ל: "לרבות את אחיך הבכור".

ייתכן מאוד שבסיכום השיעור או במהלכו יעלו שאלות פרקטיות שנרצה להתייחס אליהן:

- האם האב יכול לתת יותר לבן צעיר יותר, במיוחד כיום שהבן הבכור הוא לאו דווקא זה שדואג להורים המתבגרים?

תשובה: האב אינו יכול לשנות בדיני ירושה, משום שזה דין שחל עם מותו מדיני ירושה, אבל בחייו, האב יכול לתת מה שהוא רוצה למי שהוא רוצה - לבנים צעירים, לבנות וכדו'.

- כיום מקובל בהרבה מקרים, שבהסכמה גם הבנות חולקות, וכן הבן הבכור מוותר מרצונו על זכותו, ואז כולם חולקים בשווה.